

Õiguskantsler

Anne Saaber
Notarite Koda
koda@notar.ee

Teie 08.11.2013 nr 7-2/232

Meie 26.09.2014 nr 7-9/131118/1404006

Andres Anvelt
Justiitsministeerium
info@iust.ee

Soovitus põhiõiguste paremaks kaitseks Juurdepääs notariteenusele

Austatud Anne Saaber ja Andres Anvelt

Teile teadaolevalt alustasin omal algatusel menetlust, et uurida laiemalt, kuidas on liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele tagatud õigus kasutada notariteenuseid.

Analüüsinud Teilt saadud teavet ja kehtivat õigust põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõtte valguses, leian, et liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele ei pruugi olla tagatud piisav juurdepääs notariteenusele.

Seetõttu soovitan Notarite Kojal

- 1) hinnata oma kodulehe juurdepääsetavust (nägemispuudega inimestele) ning avalikustada oma kodulehel nägemispuudega inimestele juurdepääsetaval moel teave, kuidas notariteenust osutatakse liikumis-, kuulmis- ja nägemispuudega inimestele ning soovitada notaritel samal moel avalikustada vastavad juhised oma büroode kodulehtedel;**
- 2) kaaluda koostöös Justiitsministeeriumiga notaribüroode liikumis-, kuulmis- ja nägemispuudega inimestele ligipääsetavaks muutmise tegevuskava koostamist;¹**
- 3) kaaluda notaritele soovitusliku juhendi koostamist notaribüroo tegutsemiskoha valikuks ning liikumis-, kuulmis- ja nägemispuudega inimeste teenindamiseks,² kaasates juhendi koostamisse vastavaid puuetega inimeste organisatsioone³;**
- 4) koostöös Justiitsministeeriumi ja viipekeeletõlke valdkonnas pädevate spetsialistidega kaaluda viipekeeletõlgi kaasamise vajaduse hindamiseks**

¹ Ligipääsetavuse kriteeriumid on detailsemalt välja toodud nt Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuse juhendamaterjalis „Kõiki kaasava elukeskkonna loomine ja kavandamine”. Lühendatud viide: <http://goo.gl/3CY3r>.

² Vt nt Eesti Liikumispuudega Inimeste Liit. Meelespea erivajadustega inimeste abistamiseks. Infovoldik, 2010. Kätesaadav: www.itcollege.ee, [otsetee](http://otsetee.ee).

³ Vt ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaari nr 2 (2014) artiklile 9, p 10, milles on välja toodud, et osalisriigid pole juurdepääsetavuse küsimusega tegelemisel piisavalt kaasanud puuetega inimeste esindusorganisatsioone. Kätesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](http://otsetee.ee).

objektiivsete kriteeriumite määratlemist (kuulmislangu ulatus ja sellega seoses sätestatud puude aste, mõni test lugemis- ja kirjutamisoskuse kohta vms) ja vastavate juhiste väljatöötamist;

- 5) paluda notaritel notariteenuse osutamisel kurtidele eelistada tõlketeenuse vajaduse ilmnelisel atesteeritud viipekeletõlki.

Justiitsministeeriumil soovitan

- 1) analüüsida koostöös puuetega inimeste organisatsioonidega tõestamisseaduses sätestatud normide vastavust kuulmis- ja nägemispuudega inimeste ning pimekurtide vajadustele,
- 2) koostöös Notarite Kojaga kaaluda liikumis-, kuulmis- ja nägemispuudega inimestele notariteenuse juurdepääsetavuse parandamiseks tegevuskava koostamist ning selle täitmise järele valvamist;⁴
- 3) laiemalt kaaluda avalik-õiguslikke ülesandeid täitvate isikute veebilehtedele juurdepääsetavusnõuete loomist ja nende täitmise järelevalve sisseseadmist,⁵
- 4) kaaluda viipekeletõlkidele kutsestandardite sätestamist ja nende kontrollimist,
- 5) koostöös Notarite Kojaga ja viipekeletõlke valdkonnas pädevate spetsialistidega kaaluda viipekeletõlgi kaasamise vajaduse hindamiseks objektiivsete kriteeriumite määratlemist (kuulmislangu ulatus ja sellega seoses sätestatud puude aste, mõni test lugemis- ja kirjutamisoskuse kohta vms) ja vastavate juhiste väljatöötamist.

Palun Teil mulle hiljemalt 28.11.2014 teatada, kuidas Te mu soovitus järgima asusite.

Järgnevalt kirjeldan kõigepealt asja tausta (I). Seejärel esitan oma analüüsi (II) ja sellele tugineva seisukoha (III) ning neist kantud soovitusel põhioiguste paremaks kaitseks (III).

I Asja taust

1. Minu poole pöördus sügava liikumispuudega inimene, kes juhtis tähelepanu asjaolule, et tema elukohajärgses kohalikus omavalitsuses on puuetega isikute ligipääs notarite büroodele raskendatud. Nimelt polevat sealsed notarite bürood ratastooli kasutavale isikule ligipääsetavad. Ajendatuna kõnealusest avaldusest saadud teabest pidasin vajalikuks uurida laiemalt, kuidas on liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele tagatud õigus kasutada notariteenuseid. Nii otsustasingi õiguskantsleri seaduse § 34 lg 1 alusel alustada selle küsimuse uurimiseks menetlust omal algatusel.

2. Võtmaks asjas seisukohta, palusin Notarite Kojal mh selgitada, kuidas on tagatud notaribüroodele juurdepääs liikumis⁶-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele üle kogu Eesti.

⁴ Vt ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaari nr 2 (2014) artiklile 9, p 10, milles on välja toodud, et osalisriikide esitatud aruannetest nähtub, et valdavalt puudub neis vajalik õiguslik raamistik ja kohane järelevalvemehhanism, mis tagaks juurdepääsetavuse põhimõtte rakendamise, vt ka p 24, milles on kirjeldatud riigi kohustusi täpsemalt. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

⁵ I. Tohvelmann. Avaliku sektori veebilehtede käideldavuse uuring 2010. Riigi Infosüsteemide Arenduskeskus (RIA). MKM Riigi Infosüsteemide Osakond (RISO). Paide 2011, lk-d 21-22. Kättesaadav: <http://www.riso.ee>, [otsetee](#). Vt ka Euroopa Parlamendi menetluses olevat ettepanekut uueks direktiiviks, millega soovitakse seada sisse nõuded ja järelevalve avaliku sektori asutuste veebisaitide käideldavuseks mh puuetega inimeste vajadusi silmas pidades. Kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/>, [otsetee](#). Vt lisaks USAs kehtestatud nõudeid. Kättesaadav: <http://www.section508.gov>, [otsetee](#).

⁶ Liikumisel abivahendeid (nt ratastooli) kasutavad inimesed.

Ühtlasi palusin teavet, mitmes notaribüroos on puuetega inimeste ligipääs raskendatud ja miks ning kas ja mida on nendes notaribüroodes tehtud notariteenusele juurdepääsetavuse parandamiseks. Sellega seondult küsisin, kas ja millisel juhul on põhjendatud liikumis-, nägemis- või kuulmispuudega inimeselt notariaaltoimingutega seotud kulude hüvitamise nõudmine, kui notaribüroo ei ole sellele inimesele tema puude tõttu ligipääsetav. Tundsin huvi ka selle vastu, kes ja kuidas valvab notaribüroo juurdepääsetavuse ja notariteenuse kättesaadavuse järele ning kas ja miks parandaks olukorda notariaadiseaduses tingimuse kehtestamine, et notari tegevuskoht peab olema liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele juurdepääsetav.

3. Notarite Koda vastas minu järelepärimisele, et peamised põhjused väljaspool notaribürood toimingu tegemiseks on isiku võimetus ilmuda notari büroosse (nt liikumisvõimetus, viibimine haiglas, vanglas). Notarite Kojast saadud andmed ratastooli kasutajatele notaribüroodele juurdepääsetavuse kohta notarite tööpiirkondade lõikes on järgnevad:

- 1) **Harjumaa tööpiirkonnas** 23 notaribüroost 4 bürood, kuhu on trepiastmete tõttu ratastooli kasutaval inimesel kõrvalise abita raske ligi pääseda.
- 2) **Tartumaa tööpiirkonnas** on 7 notaribüroost 1 selline büroo, kuhu on trepiastmete tõttu ratastooli kasutaval inimesel kõrvalise abita raske ligi pääseda.
- 3) **Ida-Virumaa tööpiirkonnas** on 7 büroost vaid 3 Jõhvis asuvale büroole tagatud ligipääs, ülejäänud 4 on ratastooli kasutaval inimesel trepiastmete tõttu kõrvalise abita raske ligi pääseda (Jõhvis 1, Narvas 2, Sillamäel 1). Soovi korral teevad nendes büroodes töötavad notarid toiminguid isiku sõidukis.
- 4) **Pärnumaa tööpiirkonnas** on 5 büroost 1 raskendatud ligipääs trepiastmete tõttu. Soovi korral teeb selles büroos töötav notar toiminguid isiku sõidukis või hoone esimese korruse ruumides.
- 5) **Valgamaa tööpiirkonnas** on 1 notaribüroo, millel on 2 kontorit: üks Valgas, teine Otepääl. Neist Otepääl büroosse on trepiastmete tõttu ratastooli kasutaval inimesel kõrvalise abita raske ligi pääseda.
- 6) **Viljandimaa tööpiirkonnas** on 4 notaribürood, millest 3 on ligipääs ratastooli kasutajale raskendatud. Soovi korral teevad nendes büroodes töötavad notarid toiminguid isiku sõidukis.
- 7) **Lääne-Virumaa tööpiirkonnas** on 4 notaribürood, millest 2 on ratastooli kasutajale ligipääs tagatud kõrvalise abi kasutamisel. Soovi korral teevad nendes büroodes töötavad notarid toiminguid isiku sõidukis.
- 8) **Raplamaa tööpiirkonnas** on 2 notaribürood, millest 1 on raskendatud ligipääs, ent vajadusel saab klienti teenindada hoone esimesel korrusel asuvates ruumides, kuhu pääseb kaldtee kaudu. Soovi korral teeb selles büroos notar toiminguid ka isiku sõidukis.
- 9) **Saaremaa tööpiirkonnas** on 3 notaribürood, millest 2 on võimalik ligi pääseda kõrvalise abiga, ent neist ühes on võimalik klienti teenindada hoone esimesel korrusel asuvates ruumides, kuhu pääseb kaldtee kaudu. Soovi korral teevad neis büroodes töötavad notarid toiminguid ka isiku sõidukis.
- 10) **Läänemaa tööpiirkonnas** on 2 notaribürood, kuhu kõrvalise abita ligi ei pääse. Neist ühes on võimalik klienti teenindada esimesel korrusel. Soovi korral teevad neis büroodes töötavad notarid toiminguid ka isiku sõidukis.
- 11) **Jõgevamaa tööpiirkonnas** on 1 notaribüroo ja sinna pääseb kõrvalise abiga. Soovi korral teeb notar toiminguid ka isiku sõidukis.
- 12) **Põlvamaa tööpiirkonnas** on 2 notaribürood (Põlvas ja Räpinas), millest Põlva omale on ligipääs raskendatud. Soovi korral teeb notar toiminguid ka isiku sõidukis.
- 13) **Võrumaa tööpiirkonnas** on 1 notaribüroo, millele on ligipääs tagatud.

- 14) **Järvamaa tööpiirkonnas** on 2 notaribürood, millele pole ligipääs tagatud. Klienti saab teenindada esimesel korrusel ning soovi korral teevad neis büroodes töötavad notarid toiminguid ka isiku sõidukis.
- 15) **Hiiumaa tööpiirkonnas** on 1 notaribüroo, kuhu pääseb kõrvalise abiga. Soovi korral teeb notar toiminguid ka isiku sõidukis.

Kuna notaribürood on koondunud keskustesse, pole notariteenuse kättesaadavus üldiselt takistatud. Liikumiskustade ja ratastooliga inimestele on objektiivsetel põhjustel notaribüroole ligipääs probleemne kohtades, kus nõuetele vastavad ja ligipäasetavad hooned puuduvad või pole nõuetele vastavas hoones võimalik ruume üürida. Nendes kohtades puuduvad ka võimalused leida notari ametipidamise muudele nõuetele (nt on notaril keelatud töötada ühistes ametiruumides teiste elukutsete esindajatega, v.a vandetõlgiga, notaribüroo ruumid peavad vastama isikute ja IT-turvalisuse nõuetele, tagada tuleb isikuandmete ja notariaadialaduse kaitse, notariaaldokumentide nõuetekohane säilitamine jne) vastavaid ruume hoone esimesel korrusel, kuhu oleks ratastooliga inimesele kergem ligipääs või ilma erilisi rahalisi kulutusi tegemata tagada astmeteta juurdepääs. Kõigis teistes kohtades on vähemalt üks büroo, millele juurdepääs on täielikult tagatud. Suuremates linnades on notaribüroole juurdepääs ratastooliga inimestele raskendatud vaid mõnel üksikul juhul.

Kui hoonesse või notaribüroo ruumidesse on ligipääs raskendatud, on võimalik teenust osutada notari pakutud teisel moel. Kui selline lahendus pole kliendile vastuvõetav, saab ta pöörduda sama tööpiirkonna teise notari poole või ka teise tööpiirkonna notari poole, sest isik võib notari ametitoimingut või -teenust taotleda ükskõik millisel notarilt. Notaribüroodes, kuhu pääsemiseks tuleb tõusta paar trepiastet kuni korrus, on võimalik ligi pääseda kõrvalise abiga. Mitmes büroos, mis asuvad esimesest korrusest kõrgemal ja millele on tagatud juurdepääs vaid trepitõusu kaudu, saab liikumiskustadega kliente teenindada hoone esimesel korrusel. Lisaks pakuvad notarid kliendile tema soovil võimalust osutada notari teenust kliendi sõidukis selle eest eraldi tasu küsimata.

Teie hinnangul tuleb liikumispuudega inimeste teenusele juurdepääsu probleem lahendada ühtselt kõigi avalikku teenust osutavate isikute ja asutuste jaoks. Näiteks võiks riik tagada, et igas linnas või vallas, kus riik on pidanud vajalikuks osutada inimestele avalikke teenuseid, oleks vastavas piirkonnas avalikke või isikutele olulisi muid teenuseid pakkuvatel isikutel võimalik üürida nõuetele vastavad ruume. Leidsite ka, et notariaaltoimingutega seotud väljaspool notaribürood tehtud kulude hüvitamine võiks olla põhjendatud, kui isik ise taotleb teenuse osutamist väljaspool bürood ja vastavas piirkonnas puuduvad võimalused liikumispuudega inimestele juurdepääsu võimaldava büroo avamiseks. Need kulud võiksid saada hüvitatud riigieelarvest.

Teiste puuetega inimestele teenuse juurdepääsu osas Teie hinnangul probleeme pole, mistõttu muudatuste tegemiseks puudub alus. Näiteks on notarid muretsenud büroosse luupe ja muid abivahendid, mis võimaldavad nägemislangusega inimesel endal teksti lugeda, mitmes büroos võimaldatakse nimetatud isikutel jälgida teksti arvutiekraanilt, kus teksti suurust on võimalik suuremalt kuvada (ettevalmistamise lõppjärgus on ka vastav E-notari infosüsteemi arendus kõigile notaribüroodele), mitmes büroos on võimalik valida selline ruum, kus valgust saab reguleerida. Kuulmislangusega isikutega saab valjemalt rääkida. Tumma kirjakeelt valdava inimesega saab suhelda kirjalikult.

Selgitasite veel, et nõuetekohase ametipidamise alla kuulub notariteenuse kättesaadavus üldises plaanis (ooteajad tehingute tegemiseks, kuidas teenust üldises plaanis osutatakse, töötajate suhtlemisoskus jm), ent füüsiline juurdepääs büroole pole otseselt järelevalve objektiks. Kehtiv

õigus ei näe ette võimalust teha notarile ettekirjutusi notaribüroole ligipääsetavuse tagamiseks või parandamiseks või notaribüroo asukoha muutmiseks. Puudub ka norm, mis annaks Notarite Kojale aluse koostada notaritele siduva juhend notaribüroo asukoha muutmiseks. Notarite Koda võib anda vaid sellekohaseid soovitusi.

4. Justiitsministeerium nõustus suures osas Notarite Koja vastuses märgituga. Justiitsministeerium selgitas, et seda, milline peaks olema notaribüroole füüsiline juurdepääs, pole eraldi reguleeritud üheski seaduses. Kuigi seaduses pole sätestatud konkreetseid tingimusi, milline peaks olema füüsiline juurdepääs notaribüroole, tuleks notaril büroo valimisel arvestada puuetega isikute juurdepääsu võimaluse olemasoluga. Kui nõuetele vastavat bürood ei leidu, peab notar rakendama alternatiivseid lahendusi teenuse kättesaadavuse tagamiseks. Ühtlasi asus Justiitsministeerium seisukohale, et kehtiv õigus võimaldab tagada kõigile, sh puuetega inimestele, piisava juurdepääsu notariteenusele. Justiitsministeerium ei pidanud vajalikuks kehtestada tingimusi notaribüroo juurdepääsule, kuna sellise kohustuse kehtestamine võib tuua notarile kaasa teatud juhtudel ebamõistlikke kulutusi.

Justiitsministeeriumi järelevalve pädevuses pole kontrollida ning vajadusel meetmeid tarvitusele võtta, kui puudub füüsiline juurdepääs notaribüroole. Seejuures selgitas Justiitsministeerium, et tal puudub pädevus teha füüsilise juurdepääsu puudumisel ettekirjutus või määrata distsiplinaarkaristus, kui notar on teinud endast kõik oleneva notariteenuse kättesaadavuse võimaldamiseks mõnel muul moel. Veel selgitas Justiitsministeerium, et kuigi seadusest ei tulene Justiitsministeeriumile otsest järelevalvepädevust kontrollida notaribüroole füüsilise juurdepääsu olemasolu, on Justiitsministeerium korraliste järelevalvete käigus sellele tähelepanu pööranud ning läbi suulise küsitluse välja selgitanud, kuidas on notarid füüsilise juurdepääsu olemasolu puudumist lahendanud. Korralistes järelevalvetes notariaalaktidega tutvudes on ministeerium täheldanud, et osades lepingutes on tekst märgitud keskmisest oluliselt suuremas kirjas, mis näitab, et notarid lähenevad probleemile loominguiliselt, arvestades osaleja huve ja puudest tulenevaid erivajadusi.

Justiitsministeeriumile teadaolevalt ei ole notarid võtnud väljapool notaribürood tehtud toimingut eest tasu, kui puudub füüsiline juurdepääs notaribüroole ning tehingut on olnud võimalik tõestada järgides seaduses sätestatud nõudeid notaribüroo vahetus läheduses. Notari tasu seaduse § 36 lg 2 eesmärgiga poleks kooskõlas puudega inimeselt täiendavalt notari tasu küsimine, kui notariaaltoiming tehakse büroo vahetus läheduses põhjusel, et isikul pole võimalik pääseda notaribüroosse seoses vastavasiuliste juurdeehituste puudumisega.

Kokkuvõtlikult asus Justiitsministeerium seisukohale, et kehtiva õigusega on puuetega isikutele tagatud notariteenuse piisav kättesaadavus.

II Analüüs

5. Küsimus on, kas liikumis-, kuulmis- ja nägemispuudega inimestele on piisavalt tagatud õigus kasutada notariteenuseid. Et sellele küsimusele vastata, analüüsin järgnevalt, kuidas tuleb põhiseaduse ja rahvusvahelise õiguse järgi tagada puuetega inimestele juurdepääs avalikele teenustele (p-d 6-8). Seejärel käsitlen notariteenuse osutamise tingimusi puuetega inimestele (p-d 9-13). Pärast seda hindan, kuidas on notariteenuse osutamise praktika liikumispuudega inimestele (p-d 15-19), kuulmispuudega inimestele (p-d 20-23) ja nägemispuudega inimestele (p-d 24-31) kooskõlas põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõttega.

Põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõtte juurdepääsetavuse küsimuses

6. Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS) § 10 sätestab igäühe õiguse inimväärikuse austamisele, PS § 12 sätestab igäühe õiguse võrdsele kohtlemisele ning PS § 28 lg 4 järgi on puuetega inimesed riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all. Nende normide koostoimest tuleneb PS § 13, PS § 14 ja PS § 19 kaudu avalikule võimule kohustus astuda samme, et tagada puuetega inimestele võimalus kasutada põhiõigusi ja –vabadusi. Sarnase kohustuse panevad avalikule võimule ka ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon (edaspidi [PIK](#)), parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta (edaspidi [sotsiaalharta](#)) ning mitmed teised Eestile siduvad rahvusvahelised lepingud. Järgnevalt toon välja nendest aktidest tulenevad nõuded.

7. PIK artikkel 19 p c sätestab, et konventsiooni osalisriigid tunnistavad kõigi puuetega inimeste võrdset õigust elada kogukonnas ning omada teistega võrdseid valikuid ning võtavad tõhusaid ja asjakohaseid meetmeid, et võimaldada puuetega inimestel seda õigust täielikult teostada ning soodustada nende täielikku kogukonda kaasamist ja selles osalemist, tagades muu hulgas, et kõik üldsusele mõeldud avalikud teenused ja ehitised on võrdsetel alustel juurdepääsetavad ka puuetega inimestele ja arvestavad nende vajadustega. Veel tuleneb sotsiaalharta ja ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonist avalikule võimule kohustus tagada puudega inimestele juurdepääs nt füüsilisele keskkonnale, transpordile, teenustele, teabele, suhtlusele.⁷ Nimelt sätestavad nii sotsiaalharta artikkel 15 kui ka PIK artikkel 3 p f juurdepääsetavuse põhimõtte. Sellele põhimõttele tuginev ja võrdsuse põhimõttest kantud⁸ sotsiaalharta artikkel 15 lg 3 ja PIK artikkel 9 panevad täpsemalt riigile kohustuse võtta kohaseid meetmeid, et tagada puuetega inimestele teiste inimestega võrdsetel alustel juurdepääs, selgitades välja ning kõrvaldades takistused ja tõkked juurdepääsule.⁹ Kui riik pole juurdepääsu taganud, loetakse seda sotsiaalharta artikkel E ja PIK artikli 5 järgi puude alusel diskrimineerimiseks.¹⁰

⁷ PIK artikkel 4 lg 1 p-i e järgi kohustuvad osalisriigid tagama ja edendama kõigi puuetega inimeste kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku teostamist ilma mis tahes diskrimineerimiseta puude alusel. Selle eesmärgi saavutamiseks kohustuvad osalisriigid mh võtma kõiki asjakohaseid meetmeid, et kõrvaldada diskrimineerimine puude alusel **kõigi isikute, organisatsioonide ja eraettevõtete poolt**. Vt ka ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaari nr 2 (2014) artiklile 9, p-i 18, mille järgi peavad riigid võtma meetmeid, et tagada eraõiguslike isikute, kes pakuvad nt avalikkusele teenuseid, tegevuse vastavuse juurdepääsetavuse põhimõttele. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#). PIK artikkel 9 lg 1 järgi peab riik võtma selleks, et anda puuetega inimestele võimalus iseseisvaks eluks ja täielikuks osalemiseks kõigis eluvaldkondades, asjakohaseid meetmeid, et tagada puuetega inimestele teistega võrdsetel alustel juurdepääs füüsilisele keskkonnale, transpordile, teabele ja suhtlusele, sealhulgas info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatele ja -süsteemidele, ning muudele avalikele ehitistele ja teenustele nii linna- kui ka maapiirkondades. Neid meetmeid, mille raames tehakse kindlaks ja kõrvaldatakse juurdepääsu takistused ja piirangud, kohaldatakse muu hulgas järgmiste valdkondade suhtes: a) hooned, teed, transport ja muud sise- ja välisrajatised, sealhulgas koolid, eluasemed, meditsiinasutused ja töökohad; b) teabe-, suhtlus- ja muud teenused, kaasa arvatud elektroonilised ja hädaabiteenused. PIK artikkel 9 lg 2 sätestab veel, et riigil tuleb võtta asjakohaseid meetmeid näiteks selleks, et: a) välja töötada ja kehtestada avalikele ehitistele ja teenustele juurdepääsu miinimumnõuded ja juhendid ning kontrollida nende täitmist; b) tagada, et avalikke ehitisi ja teenuseid pakkuvad eraõiguslikud isikud arvestaksid puuetega inimeste juurdepääsetavuse kõigi aspektidega; c) pakkuda sidusrühmadele puuetega inimeste juurdepääsuprobleeme käsitlevat koolitust; d) panna ühiskondlikes hoonetes ja muudes rajatistes välja tähistused reljeefses punktikirjas ja kergesti loetavates ja arusaadavates vormides; e) võimaldada abipersonali ja vahendajate, kaasa arvatud saatjate, ettelugejate ja kutseliste viipekeele tõlkide kasutamist, et soodustada juurdepääsu avalikele hoonetele ja muudele rajatistele; f) edendada muid asjakohaseid puuetega inimestele osutatava abi ja toe vorme, et tagada neile juurdepääs teabele jne.

⁸ Euroopa Nõukogu. Puuetega inimeste õigused: infoleht parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta artikkel 15 kohta. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.int>, [otsetee](#). ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaari nr 2 (2014) artiklile 9, p 14. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

⁹ Euroopa Nõukogu. Kommentaarid artiklile 15. – Ülevaade Euroopa sotsiaalõiguste komitee pretsedendiõigusest, 01.09.2008, lk 114. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.int>, [otsetee](#). ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee 16.04.2013 seisukoht nr CRPD/C/9/D/1/2010, p 9.4 asjas Szilvia Nyusti, Péter Takács ja Tamás Fazekas vs Ungari. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

¹⁰ Euroopa Nõukogu. Puuetega inimeste õigused: infoleht parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta artikkel 15 kohta. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.int>, [otsetee](#); Euroopa Nõukogu. Kommentaarid artiklile 15. –

8. PIK artikli 9 kohasel rakendamisel tuleb esiteks teha vahet kohustusel tagada juurdepääsetavus ja kohustusel tagada mõistlik kohandamine. Juurdepääsetavus tuleb tagada standardina *ex ante* ja gruppidele, mõistlik kohandamine aga *ex nunc* ja indiviididele siis, kui selgub, et inimese puudest tulenevalt konkreetsetes olukorras juurdepääsetavuse standardist üksi ei piisa, et teenus jne oleks talle juurdepääsetav.¹¹ Seejuures erinevalt mõistlikust kohandamisest ei saa juurdepääsetavuse puhul rääkida rakendamisel esinevast ülemäärasest koormast,¹² üldnorm on, et puuetega inimestele tuleb luua takistustevaba keskkond.¹³ Teiseks tuleb PIK artikkel 9 rakendamisel teha vahet sellel, kas tegu on uue avalikkusele suunatud või avatud ehitise, toote, teenuse jne või olemasolevaga. Neist uued peavad kohe vastama PIK artiklile 9,¹⁴ olemasolevaid tuleb aga hakata viima juurdepääsetavuse põhimõttega vastavusse järk-järgult ja süsteemselt, tagades juurdepääsetavuse nõuetega kooskõlla viiva tegevuse järele pidev valve.¹⁵

Notariteenuse osutamine liikumis-, kuulmis-, või nägemispuudega inimesele

9. Notariaadiseaduse (edaspidi [NotS](#)) § 2 lg 1 järgi on notariamet avalik-õiguslik amet ning notari ülesandeks on tagada õigussuhete turvalisust ja ennetada õigusvaidlusi. Näiteks on asjaõigusseaduse § 119 järgi kinnisasja omandamine ja võõrandamine võimalik ainult notariaalselt tõestatud tehinguga. NotS § 11 lg 6 järgi täidab notar kui avalik-õigusliku ameti kandja ja vaba elukutse esindaja talle seadusega pandud ülesandeid isiklikult. Notari ametitoimingu taotlejal ja tõestatava tehingu poolel peab olema alati võimalik pöörduda toiminguga seoses vahetult notari poole ning nähtuvalt tõestamise seaduse §-st 4 pole notaril õigus toimingust keelduda, kui toimingust soovib osa võtta puudega inimene.

10. NotS § 36 lg 2 järgi teeb notar ametitoimingud oma büroos. NotS § 11 ei reguleeri, kuidas peab notar oma tööpiirkonnas tegutsemiskohta valima. Kui isik soovib, siis teeb notar põhjendatud juhtudel ametitoimingu oma tööpiirkonnas väljaspool bürood (NotS § 36 lg 3). Notari tasu seaduse (edaspidi [NotTS](#)) § 36 lõikest 2 tulenevalt peab väljaspool notaribürood tehtud notariaaltoimingu eest tasuma notarile täiendavalt toimingu tegemiseks kulutatud aja eest 3,80 eurot tunnis. Lisaks tuleb tasuda 3,80 eurot notari isikliku sõiduvahendi kasutamise tunni eest või tagada notarile notariaaltoimingu tegemiseks vajalik transport (NotTS § 36 lg 3). Tõsi, NotTS § 40² näeb ette võimaluse vabastada isik osaliselt või täielikult notari tasu maksmisest. Seda saab notar teha vaid juhul, kui füüsiline isik ei suuda oma majandusliku seisundi tõttu notariaaltoimingute eest tasuda (NotTS § 40² lg 1). Seega kui inimesel on võimalik füüsiliselt pöörduda notaribüroosse, ei kaasne talle notari ametitoimingute tegemisega täiendavaid kulusi.

Ülevaade Euroopa sotsiaalõiguste komitee pretsedendiõigusest, 01.09.2008, lk 111. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.int>, [otsetee](#). ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaar nr 2 (2014) artiklile 9, p 34. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

¹¹ ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaar nr 2 (2014) artiklile 9, p-d 25 ja 26. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

¹² ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaar nr 2 (2014) artiklile 9, p 25. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

¹³ Näiteks peab puuetega inimestel olema õigus takistustevabalt liikuda välis- ja sisekeskkonnas ühest kohast teise, kasutades vajadusel tehnilisi abivahendeid ja teiste inimeste abi. Sellele õigusele vastab avaliku võimu kohustus luua takistustevaba keskkond (nt viidatakse Braille ja lihtsas keeles, puuetega inimestele tuleb pakkuda professionaalset viipekeele tõlketeenust, isikliku abistaja teenust jne) mh õiguskaitseorganites, kohtutes, vanglates, sotsiaalasutustes jne, aga ka postiteenuste, pangandusteenuste jt teenuste kasutamisel. Vt ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaar nr 2 (2014) artiklile 9, p-d 15-17 ja p 20. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

¹⁴ Vt ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaar nr 2 (2014) artiklile 9, p-d 27-33, mis avavad riigi täpsemad kohustused. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

¹⁵ ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaar nr 2 (2014) artiklile 9, p-d 14 ja 15 ning p 24 (sisaldab loetelu täpsematest nõuetest). Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.un.org>, [otsetee](#).

11. Et see võimalik oleks, on seadusandja ehitusseaduse (edaspidi [EhS](#)) § 3 lõikes 9 sätestanud, et kui ehitise kasutamise otstarve seda eeldab, peavad ehitise ja selle üldkasutatavad osad ning ruumid või alad olema ligipääsetavad ja kasutatavad liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele. Seejuures on EhS § 3 lg 10 alusel antud majandus- ja kommunikatsiooniministrit [määruse](#) § 2 lg 1 p 1 järgi üldkasutatavaks ehitiseks muu hulgas hoone, kus osutatakse avalikkusele administratiivseid, juriidilisi, sotsiaalseid või muid samaväärseid teenuseid. Need nõuded kehtivad aga vaid pärast ehitusseaduse jõustumist ehitatud ehitiste ja rekonstrueeritavate või laiendatavate ehitise osade suhtes (EhS § 72 lg 1 ja EhS § 3 lg 1). Seega olukorras, kus notar on valinud oma büroo asukohaks ehitise, mis ei pea EhS § 3 lg 10 alusel kehtestatud nõuetele vastama ja mis neile nõuetele ei vastagi, võib nt liikumispuudega inimesel olla võimatu sooritada tehinguid tolle notari büroos.

12. Mis puutub notariteenuse n-ö sisunõuetesse, siis on seadusandja tõestamisseaduses (edaspidi [TõS](#)) reguleerinud, kuidas tuleb notaril tõestamistoiminguid sooritada juhul, kui osalejaks on pime, kurt või kurtumm. Üldnorm on, et notariaalakt või -märke koostatakse eesti keeles (TõS § 5 lg 1) ning see akt tuleb tehingu tõestamiseks notari juuresolekul osalejatele ette lugeda, nende poolt heaks kiita ning osalejate ja notari poolt omakäeliselt allkirjastada (TõS § 13 lg 1). Seejuures kui notariaalaktis viidatakse kaardile, joonisele või illustratsioonile, tuleb see ettelugemise asemel esitada osalejatele läbivaatamiseks, pimedale tuleb aga kaarti, joonist või illustratsiooni läbivaatamise asemel piisavalt kirjeldada (TõS § 13 lg 2 laused 3 ja 4). TõS § 18 lg 1 järgi selgitab notar välja osalejate tahte ja õiguslikult korrektseks tehinguks olulised asjaolud. Samuti selgitab notar osalejatele tehingu tähendust, õiguslikke tagajärgi ja tehingu tegemise erinevaid võimalusi. Notar kajastab osalejate tahteavaldused notariaalaktis selgelt ja ühemõtteliselt. Seejuures hoolitseb notar selle eest, et välistataks eksimused ja kahtlused ega kahjustataks kogenematu ja asjatundmatu osaleja huve. Kui notaril tekib kahtlus tehingu seadusele ja osalejate tegelikule tahtele vastavuse suhtes, arutab ta selle osalejatega läbi (TõS § 18 lg 2 lause 1).

13. TõS § 23 lg 1 sätestab aga erinormina, et kui osaleja tema enda teatel või notari tähelepaneku kohaselt piisavalt ei kuule, ei kõnele või ei näe, kaasab notar tõestamisse tunnistaja¹⁶, välja arvatud juhul, kui kõik osalejad sellest loobuvad. Lisaks näeb TõS § 24 ette erisused kurdi ja TõS § 25 kurtumma osaleja suhtes. Nii tuleb vastavalt TõS § 24 lõikele 1 notariaalakti, milles TõS § 23 lg 1 kohaselt on märgitud, et osaleja ei kuule piisavalt, notaril esitada sellele osalejale ettelugemise asemel läbivaatamiseks; ilma selleta on tõestamine tühine. Nähtuvalt TõS § 24 lõikest 2 eeldatakse, et kui kurt osaleja on notariaalaktile omakäeliselt alla kirjutanud, siis see on talle läbivaatamiseks esitatud ning ta on selle heaks kiitnud. TõS § 25 järgi tuleb notaril siis, kui osaleja tema enda teatel või notari tähelepaneku kohaselt piisavalt ei kuule ega kõnele ega suuda ka kirjalikul teel suhelda, kaasata tõestamisse osaleja usaldusisik, kes on võimeline osalejast aru saama, vastasel juhul on tõestamine tühine. Tõestamine on tühine ka osas, mis on seotud usaldusisikule õigushüve loomisega.

14. Järgnevalt hindan eespool toodu valguses, kuidas on notariteenuse osutamise praktika liikumispuudega inimestele (p-d 15-19), kuulmispuudega inimestele (p-d 20-23) ja nägemispuudega inimestele (p-d 24-31) kooskõlas põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõttega.

Liikumispuue

¹⁶ TõS § 27 järgi ei tohi tunnistajana kaasata isikut, kes: 1) osaleb ise tehingus või esindab osalejat; 2) saab tõestatavast tehingust kasu; 3) on notariga abielus; 4) on notari või tema abikaasa otsejoones sugulane, vend või õde, poolvend või poolõde; 5) on notaribüroo töötaja; 6) on piiratud teovõimega; 7) ei ole võimeline piisavalt kuulma, kõnelema või nägema; 8) ei ole võimeline kirjutama; 9) ei oska piisavalt keelt, milles notariaalakt koostatakse.

15. Teie selgitustest nähtub, et ligipääsetavaid notaribüroosid pole sugugi kõikjal.¹⁷ Ka pole teave selle kohta, kas ju kuivõrd ligipääsetav üks või teine notaribüroo on, hõlpsalt kättesaadav.¹⁸ Seejuures on kohti, kus liikumispuudega inimesel pole notaribüroos toimingute sooritamiseks muud alternatiivi, kui

- a) lasta end notaribüroosse kanda,
- b) paluda end teenindada enda sõidukis,
- c) sõita teise linna või teise notari tööpiirkonda või
- d) tellida notar liikumispuudega inimesele sobivasse kohta.

Näiteks Ida-Virumaa tööpiirkonnas on Teie andmetel seitsmest büroost vaid kolmele Jõhvis asuvasse büroole tagatud ligipääs, ülejäänud 4 on ratastooli kasutaval inimesel trepiastmete tõttu kõrvalise abita raske ligi pääseda (Jõhvis 1, Narvas 2, Sillamäel 1). Viljandimaa tööpiirkonnas on neli notaribürood, millest kolmele on ligipääs ratastooli kasutajale raskendatud, Jõgevamaa ja Hiiumaa tööpiirkonnas on üks notaribüroo, kuhu pääseb vaid kõrvalise abiga jne. Seega kui liikumispuudega inimene ei suuda leida endale kandjat ja ka notaribüroos ei soovi keegi endale sellist vastutust võtta või pingutust lubada (nt on liikumispuudega inimene 196 cm pikk ja kaalub 120 kg), siis jääb tal üle lasta end teenindada sõidukis või pöörduda teises tööpiirkonnas tegutseva notari poole. Ka tuleb arvestada, et riigi toetusel soetatud ratastoolile ette nähtud kasutusaja tõttu eelistavad ratastooli kasutajad end mitte lasta tõsta, kuna ratastooli purunemisel tuleks inimesel osta endale ise uus tool ilma igasuguse toetuseta (ratastooli täishind võib olla nt 3000 eurot).¹⁹ Elektriline ratastool võib aga tühjalt kaaluda 130 kg²⁰ ja seda ei tohi kõrvalise abiga niisama tõsta, kuna see võib rikkuda tehnikat.

Kui invataksoteenus pole piisavalt kättesaadav,²¹ sõidukit pole liikumispuudega inimesel kusagilt võtta või sõidukis toimingute sooritamine pole muul põhjusel mõeldav (nt osaleb toimingu juures üle viie inimese), jääb liikumispuudega inimesele üle vaid teise notari juurde või teise notari tööpiirkonda sõit või siis notari enda koju kutsumine ja sellega kaasnevate kulude enda kanda võtt. Näiteks tuleks liikumispuudega Narva ja Sillamäe elanikul notaritoimingute sooritamiseks sõita Jõhvi, olenemata sellest, et Narvas on notaribürood olemas. Selleks tuleb liikumispuudega inimesel isikliku sõiduki puudumisel kõigepealt välja selgitada, kes vedajatest sel liinil liikumispuudega inimesi teenindab, kuna sellist infot pole kuhugi koondatud.²² Teine võimalus on sõita Narvast Jõhvi rongiga, mis tähendab rongiaegadest sõltumist.²³

¹⁷ Mulle pole teada, kelle hinnangule tuginedes olete notaribüroodele ligipääsetavust hinnanud. Nimelt võib liikumispuuet omamata ja probleemiga igapäevaselt kokku puutumata olla keeruline hinnata, kui ligipääsetav notaribüroo on. Asjaolu, et hoonel on kaldtee, ei pruugi tähendada ligipääsu. Kaldtee võib olla liiga järsk või käsipuudeta, mõni ukseava liiga kitsas. Kui ligipääs toimub kõrvaluksest, võib see olla lukus. Praktikas esineb juhtumeid, kus kaldteeni ei pääse, sest puudub madal üleminek kõnniteele või on ligipääs takistatud talvel, sest kaldtee ette lükatakse lumehunnik (kaldtee „vähese“ kasutustiheduse tõttu). Seetõttu kui notarid on ilma sihtgrupi vastava kaardistusspetsialistita ligipääsu hinnanud, siis ei pruugi nende hinnang olla adekvaatne. Vastavad spetsialistid on näiteks Eesti Liikumispudega Inimeste Liidul (nende kogutud info koondatakse portaali <http://liikumisvabadus.invainfo.ee/>).

¹⁸ Vt Notarite kohta koondatud teavet www.notar.ee.

¹⁹ Vt sotsiaalministri 14.12.2000 määruse nr 79 „Tehniliste abivahendite taotlemise ja soodustingimustel eraldamise tingimused ja kord“ lisas 1 „Lastele, puuetega inimestele ja vanuritele soodustingimustel eraldatavate tehniliste väikeabivahendite loetelu“ toodud ratastooli kasutusaega sõltuvalt amortisatsiooni astmest.

²⁰ Vt nt elektrilise ratastooli CW4Four X DL Chasswheel parameetreid. Kättesaadav: <http://www.invaru.ee>, [otsetee](http://www.otsetee.ee).

²¹ Vastavalt sotsiaalhoolekande seaduse § 26 lg 1 p-le 4 peab invatransporti korraldama valla- või linnavalitsus, ent kõikides omavalitsustes pole seda kohustust nõuetekohaselt täidetud.

²² Nt Maanteeameti kodulehel puudub sellekohane info, ka pole infot võimalik saada www.peatus.ee või www.tpilet.ee kaudu. Info saamiseks tuleb välja selgitada kõik sel suunal vedajad ja seejärel üksikshaaval välja

Kui sõit ligipääsetavasse notaribürosse osutub ülemääraselt keerukaks või kulukaks, saab liikumispuudega inimene kutsuda notari talle sobivasse kohta. Sellisel juhul tuleb tal notarile tasuda 3,80 eurot tunnis, lisaks tuleb tasuda 3,80 eurot notari isikliku sõiduvahendi kasutamise tunni eest või tagada notarile notariaaltoimingu tegemiseks vajalik transport (NotTS § 36 lg 3).

16. Eespool toodu pinnalt võib järeldada, et liikumispuudega inimesele pole notariteenus kättesaamatu. Küll aga võrreldes liikumispuudeta inimestega võib notariteenuse saamine osutada liikumispuudega inimestel aeganõudvamaks ja kulukamaks. Siit tõusetub küsimus, kas notariteenusele on liikumispuudega inimestele tagatud juurdepääs võrdsetel alustel.

17. Notariaadiseaduse § 11 järgi võib tõesti notar valida endale oma tööpiirkonnas tegutsemiskoha, mis vastab vaid notariameti pidamise sisulistele nõuetele. See tähendab, et notar ei pea selle seaduse järgi ühe või teise tegutsemiskoha kasuks otsustades arvestama liikumispuudega inimeste vajadustega. Ka ei tulene sellist kohustust ehitusseadusest või muust põhiseadusest alamal seisvast aktist. Sellest ei saa aga minu hinnangul järeldada, et need normid õigustavad liikumispuudega inimeste ilmajätmist põhiõiguste ja -vabaduste teostamisest teiste inimestega võrdsetel alustel. Nimelt tuleneb vastav kohustus tagada notariteenusele ligipääs ka liikumispuudega inimestele notarit kui avalik-õiguslikku ametit pidavat isikut siduvast põhiõiguste ja -vabaduste tagamise põhimõttest. Täpsemalt seovad notarit tegutsemiskoha valikul PS § 12 ja PS § 28 lg 4, millest tuleneb avalikule võimule kohustus astuda samme, et tagada puuetega inimestele võimalus kasutada põhiõigusi ja -vabadusi.

18. Nagu öeldud, on Eesti ratifitseerinud ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni. Ka see konventsioon nõuab, et üldsusele osutatavad teenused oleksid võrdselt kättesaadavad puuetega inimestele, sh liikumispuudega inimestele. Seejuures näeb konventsioon ette, et üldsusele osutatavad teenused peavad olema üldiselt puuetega inimestele ligipääsetavad ning vaid siis, kui konkreetse puudega inimese vajadused erinevad üldistest puuetega inimeste vajadustest, tuleb teenusele ligipääs tagada alternatiivsel mõistlikul moel.

19. Teie antud andmetest ja selgitustest tuleneb, et üsna paljudel juhtudel tuleb liikumispuudega inimeste teenindamiseks kasutada siiski alternatiivseid mooduseid (nt isikut notari juurde kätel kandes või liikumispuudega inimese sõidukis), sh tuleb liikumispuudega inimesel otsida ligipääsetavat notaribürood helistades notaribüroosid läbi või notaritele kirjutades. Arvestades, et

- a) liikumispuue pole Eestis haruldane puue²⁴,
- b) üsna paljudel juhtudel pole notaribürood liikumispuudega inimestele võrdselt teiste inimestega ligipääsetavad,
- c) üldnormi järgi peaksid kõik notaribürood olema ligipääsetavad,
- d) juba tegutsevad notaribürood tuleb PIK artikli 9 järgi järk-järgult viia ligipääsetavuse nõuetega vastavusse,
- e) alustavad või asukohta muutvad notaribürood peavad ligipääsetavuse nõuetega arvestama kohe,

selgitada, kes ja kuidas ning millal on nõus liikumispuudega inimest teenindama, sh helistades tasulistele infoliinidele.

²³ Vt Elroni sõidugraafikut www.elron.ee, millest nähtub, et Narvast Jõhvi sõidavad rongid kell 7.05 ja kell 16.23 ning Jõhvist Narva kell 10.58 ja kell 18.00. Notaribürood Jõhvis teenindavad kliente alates kella 9.00, notaribürosse raudteejaamast jõudmine võtab www.maps.google.com andmetel kõndides aega kuni 13 min.

²⁴ Vt 2013. a statistikat puude Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt www.sotsiaalkindlustusamet.ee.

ei vasta kehtiv liikumispuudega inimeste teenindamise praktika notaribüroodes põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõttele. Seepärast leian, et notarid võiksid koostöös Justiitsministeeriumiga asuda lahendama liikumispuudega inimeste teenusele juurdepääsu probleemi.

Kuulmispuue

20. Nähtuvalt tõestamisseadusest esitab notar osalejale notariaalakti läbivaatamiseks, kui osaleja ei kuule piisavalt. Tõestamistoimingule tuleb kaasata tunnistaja. Kui kurtum osaleja kirjalikul teel suhelda ei suuda, tuleb kaasata ka osaleja usaldusisik, kes on võimeline osalejast aru saama. Lisaks tuleneb tõestamisseadusest, et notar selgitab välja osalejate tahte ja õiguslikult korrektseks tehinguks olulised asjaolud, selgitab tehingu tähendust, õiguslikke tagajärgi ja tehingu tegemise erinevaid võimalusi, hoolitseb selle eest, et välistataks eksimused ja kahtlused ega kahjustataks kogenematu ja asjatundmatu osaleja huve. Kui notaril tekib kahtlus tehingu seadusele ja osalejate tegelikule tahtele vastavuse suhtes, arutab ta selle osalejatega läbi. Seega tuleb notaril olenemata inimesel esinevast kuulmispuudest igal juhul välja selgitada osalejate tegelik tahe.

21. Kuigi esiti võib tunduda, et tõestamisseaduse järgne kirjalik suhtlus on kurdiga suhtlemiseks sobiv lahendus, siis tuleb arvestada, et kurtus põhjustab suhtlemisraskusi nii kõnes kui kirjas.²⁵ Kuna kurtide jaoks on (eesti) keele omandamine sageli komplitseeritud, siis ei valda paljud kurdid kõneldavat ja kirjutatavat keelt määral, mis võimaldaks tõestamise asjaoludest ja õiguslikust olukorrast aru saada.²⁶ Lisaks kõneldavast keelest arusaamisele võib kurtidele eesti kirjakeel olla raskesti mõistetav, sest kurtide sõnavara on kuuljatega võrreldes väiksem ja nad ei armasta eriti pikki ja raskeid tekste lugeda.²⁷ Seega on suur oht, et piirdudes vaid kirjaliku suhtlusega, võib kurdile tõestamistoimingu sisu tegelikult jääda arusaamatuks. Seepärast leian, et notaritel tuleks kaaluda tõestamistoimingutele professionaalse viipekeeletõlgi kaasamist. Viimast põhjusel, et

- a) eesti viipekeele puhul on probleemiks keelestandardi puudumine ja sõnavara kesisus, sh õigusviibete puudumine,²⁸ mistõttu tõlke õigsus sõltub paljuski sellest, kuivõrd kurti tõlkiv inimene mõistab menetluses kasutatavat sõnavara ja suudab õigusmõisteid õigesti lahti seletada;
- b) erapooletu kurdi tuttav ei pruugi olla suuteline tõlkima täpselt ja vigadeta,²⁹
- c) mitteprofessionaalse viipekeeletõlgi menetlusse kaasamisel on oht, et ta ülehindab oma oskust ja tõlgib valesti või ebatäpselt, pidades silmas õiguskeele täpsust ja erinevust igapäevakeelest, eriti suur;
- d) kurtide orienteerumine õigusmaailmas on enamasti minimaalne, mistõttu ei pruugi tõlke ebakompetentsus osalisele ja notarile ka tagantjärele mitte kunagi teatavaks saada.

22. Sellele seisukohale asudes mõõnan, et viipekeele tõlkekeskused asuvad vaid Tallinnas, Tartus, Pärnus, Viljandis ja Kuressaares ning viipekeele tõlketeenuse hinnad on kõrged. Leian aga, et need raskused võrreldes kahjuga, mis kurdile võib osaks langeda, kaaluvad üles ohu, et

²⁵ Eesti Viipekeeletõlkide Ühingu kutsekomisjoni esimehe U. Saksa 06.07.2012 kiri õiguskantslerile. Vt ka V. Laiapea. Tähendusi viipekeelest. Magistr töö. Tartu, 2006, lk 5. Kättesaadav: <http://ead.ee/otseviide>.

²⁶ R. Laja. Ootused viipekeeletõlgi pädevusele notariaalsete tehingute tõlkimisel. Lõputöö. Tartu, 2012, lk 8. Kättesaadav: <http://dspace.utlib.ee/dspace/otseviide>.

²⁷ J. Laumets. Ma olen kurt, saame sõpradeks. Eesti Puuetega Inimeste Koda, Tallinn, 1995, lk 14.

²⁸ Vt nt eesti viipekeele sõnastikku <http://www.spreadthesign.com/ee>.

²⁹ R. Laja. Ootused viipekeeletõlgi pädevusele notariaalsete tehingute tõlkimisel. Lõputöö. Tartu, 2012, lk-d 8-9. Kättesaadav: <http://dspace.utlib.ee/dspace/otseviide>.

tõestamistoiming ei vasta kurdi tahtele põhjusel, et kurt ei pruugi kirjalikku suhtlust korrektselt mõista ja end notarile mõistetavaks teha. Seetõttu tuleks minu hinnangul arvestades NotS § 2 lõikes 1 notarile seatud ülesannet tagada õigussuhete turvalisus ja ennetada õigusvaidlusi, teha enne kurdile notariteenuse osutama asumist tema inimvääriskust riivamata³⁰ kindlaks, kuivõrd ta kirjalikust eesti keelest aru saab ja sõltuvalt tulemustest kaasata vajadusel notaritoimingutesse professionaalne viipekeeleolümp, kontrollides eelnevalt viipekeeleolümp kutsestandardit, kas tõlk on ikka kompetentne.

23. Kuna tõestamisseadus lubab kurdi jätta viipekeeleolümpita, leian, et praktikas ei pruugi kurtidele olla tagatud notariteenusele juurdepääs võrdsetel alustel kuuljatega. Seepärast olen seisukohal, et notarid koostöös Justiitsministeeriumiga võiksid asuda kaaluma, kuidas kurtide inimeste teenusele juurdepääsu probleemi lahendada. Seejuures võiks mõelda, kuidas teenust osutada ka pimekurtidele³¹.

Nägemispuue

24. Teie selgitustest tuleb välja, et notarid on muretsenud büroosse luupe ja muid abivahendeid, mis võimaldavad nägemislangusega inimesel endal teksti lugeda, mitmes büroos võimaldatakse nimetatud isikutel jälgida teksti arvutiekraanilt, kus teksti suurust on võimalik suuremalt kuvada (ettevalmistamise lõppjärgus on ka vastav E-notari infosüsteemi arendus kõigile notaribüroodele), mitmes büroos on võimalik valida selline ruum, kus valgust saab reguleerida. Leian, et selliselt toimides on notarid ja Notarite Koda käitunud tunnustustväärivalt kooskõlas põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõtte ja hea halduse tavaga. Küll aga võiksid notarid kaaluda veel selliste sammude astumist, et nägemispuudega inimene saaks notaribüroos iseseisvalt tekstiga tutvuda (nt võimaldada ekraanilugemisprogrammide³² ja kõnesüntesaatori³³ kasutamist).

25. Kuidas on tagatud nägemispuudega inimestele ligipääs notaribüroole (nt kas on mõeldud valgustuse sobilikkuse peale trepikodades, klaastakistused on märgistatud, et nägemispuudega inimene neist läbi ei astuks, esimene ja viimane trepiaste on märgistatud kontrastselt, ukseavad on märgistatud nende paremaks eristamiseks jne), Te selgitanud pole. Seepärast on mul Teilt saadud teabele tuginedes raske hinnata, kas nägemispuudega inimestele on füüsiline ligipääs notaribüroodele olemas. Pöördusin vastava teabe saamiseks Eesti Nägemispuuetega Inimeste Keskliidu (edaspidi ENKL) poole. Sain teada, et nägemispuudega inimesed kogevad igapäevaselt liikumislikke takistusi, kuna keskkonda pole üldjuhul kohandatud nägemispuudega inimeste vajadusi arvestavaks. Näiteks puuduvad taktilised kaardid, mida toetaksid sõnalised asukohta kirjeldavad materjalid/(sõnakaardid), puuduvad kontrastid/kontrastsus ehitistes, suurendatud loetava šriftiga viidad, sildid, materjalid. Üksi, st saatjata, notari juurde minekul on nägemispuudega inimesel raske leida üles maja ja kabinetti, kus notar vastu võtab.³⁴

³⁰ Kurdile ei tohi jääda muljet, et kaheldakse tema vaimses tasemes, vaid ta peab aru saama, et notar soovib tema huvides tagada, et kurdile antav info oleks esitatud temale arusaadavalt ja selgelt.

³¹ Eesti Pimekurtide Tugiliidu tegevjuht Raissa Keskküla selgitas e-kirjas õiguskantsleri nõunikule, et pimekurt üldjuhul ei tule ise toime teksti lugemisega. Nägemisjäak annab küll võimaluse kasutada arvutit, kuid teksti mõistmine võib valmistada raskusi. Et kommunikatsioon toimiks, on seepärast oluline spetsiifilist õpetust saanud inimese abi. Pimekurtidele saavad sõltuvalt olukorrast notari öeldut vahendada viipekeeleolümpid või taktilise viipekeele tõlgid.

³² Vt nt ekraanilugemisprogrammi JAWS Pro + SMA kohta <https://silmalaeegas.laegas.ee/kataloog/?leht=10>.

³³ Eestikeelsed kõnesüntesaatorid Tõnu ja Kalev on kättesaadavad: <http://heli.eki.ee/vaegnagijale/>.

³⁴ ENKL MTÜ Sülvi Sarapuu 17.08.2014 vastus õiguskantsleri nõuniku küsimusele, kas ja millised nägemispuudest johtuvad takistused esinevad notariteenusele juurdepääsul.

26. Nii mõnedki nägemispuudega inimesed liiguvad saatjata, saatja asemel kasutatakse juhtkoera või valget keppi. Isegi siis, kui nägemispuudega inimene sooviks saatjat kasutada, võib see aga vastava teenuse kättesaadamatuse tõttu osutuda võimatuks.³⁵ Seda kõike arvestades leian eelkirjeldatu valguses, et **praktiliselt võib nägemispuudega inimestel olla probleeme notariteenusele füüsilise juurdepääsuga. Seepärast leian, et notarid koostöös Justiitsministeeriumiga võiksid mõelda, kuidas lahendada ka nägemispuudega inimeste teenusele füüsilise juurdepääsu probleemi.**

27. ENKL tõi veel välja, et kogu avalik-õigusliku materjali kättesaadavus nägemispuudega inimestele on halb. Muu hulgas on ENKL hinnangul üheks takistuseks notariteenusele juurdepääsul see, et teave teenuse kohta pole arvutivõrgus tehtud nägemispuudega inimestele kättesaadavaks moel, mis arvestaks nende erivajadusi (nt kas on olemas vastavad tausta/teksti kontrastsuse ja suurendamise võimalused, kas ekraanilugemisprogramm suudab infot ette lugeda).³⁶ Toodud probleeme kinnitab ka 2010. aastal tehtud avalik-õiguslike kodulehekülgede ligipääsetavuse uuring, mille järgi valdavalt kodulehed ei vasta nõuetele.³⁷

28. Hinnates Notarite Kojas ja mõningate notarite kodulehti³⁸, leidsin, et need ei pruugi nägemispuudega inimestele olla täielikult ligipääsetavad. Ühtlasi järeldan sellest, et **neil lehtedel olev teave võib nägemispuudega inimestele mitte olla vajalikus ulatuses kättesaadav. Seetõttu arvan, et notariteenuse kohta käiva teabe nägemispuudega inimestele kodulehtede kaudu kättesaadavaks tegemisel oleksid vajalikud nii notarite kui ka Justiitsministeeriumi asjakohased sammud.**

29. Ka tõi ENKL välja, et mõni notar võib nägemispuudega inimesega suhtlemisel jätta mulje nagu peaks ta nägemispuudega inimest hooldatavaks või eestkostelaseks inimeseks. Nii selgus suhtlusest ENKL-ga, et nägemispuudega inimene ei pruugi mõista, miks notar nõuab toimingutõestamiseks temalt kui nägemispuudega inimeselt tunnistaja kohalolekut, kui nägijatelt sama toimingutõestamiseks tunnistaja kohalolekut ei nõuta. Seda enam, et notari juurde registreerimisel sellist teavet ei edastata.

30. TõS § 23 lg 1 sätestab, et kui osaleja tema enda teatel või notari tähelepaneku kohaselt piisavalt ei näe, kaasab notar tõestamisse tunnistaja³⁹, välja arvatud juhul, kui kõik osalejad sellest loobuvad. Seega olukorras, kus osalejad tunnistaja juuresolekut ei soovi, pole notaril alust tõestamisse tunnistajat kaasata. Ülejäänud juhtudel tuleb notaril tunnistaja kaasata. Et osalejad

³⁵ Vastavalt sotsiaalhoolekande seaduse § 26 lg 1 p-le 6 määrab valla- või linnavalitsus vajadusel puudega inimesele isikliku abistaja. Vt ja hinda teenuse osutamise kriteeriumide kaudu kättesaadavust nt Tartus http://www.tartu.ee/?lang_id=1&menu_id=2&page_id=364 ja Tallinnas <http://www.tallinn.ee/Teenus-Isikliku-abistaja-teenus#eeskirjad>, kus isikliku abistaja teenuse kättesaadavuse tagamisega on tegeletud. Arvestada tuleb aga, et sugugi mitte kõikjal sellist teenust ei osutata.

³⁶ ENKL MTÜ Sülvi Sarapuu 17.08.2014 vastus õiguskantsleri nõuniku küsimusele, kas ja millised nägemispuudest johtuvad takistused esinevad notariteenusele juurdepääsul. Vt nt <https://www.riigiteataja.ee/> ja võrdle juurdepääsetavusnõuetega.

³⁷ I. Tohvelmann. Avaliku sektori veebilehtede käideldavuse uuring 2010. Riigi Infosüsteemide Arenduskeskus (RIA). MKM Riigi Infosüsteemide Osakond (RISO). Paide 2011, lk-d 16, 18. Kättesaadav: <http://www.riso.ee/otsetee>.

³⁸ Vt Notarite Kojas lehe vastavust *World Wide Web Consortium*'i (W3C) standarditele. Kättesaadav: <http://validator.w3.org>, otsetee; vt kontrolli ka lehe <http://tartunotar.ee/>; <http://www.notariburoo.ee/>; <http://www.saaber.net/ametitoimingud.php>; <http://www.sakalanotarid.ee/> vastavust standarditele. N-ö käsitsi ma kodulehekülgi testida ei lasnud.

³⁹ TõS § 27 järgi ei tohi tunnistajana kaasata isikut, kes: 1) osaleb ise tehingus või esindab osalejat; 2) saab tõestatavast tehingust kasu; 3) on notariga abielus; 4) on notari või tema abikaasa otsejoones sugulane, vend või õde, poolvend või poolõde; 5) on notaribüroo töötaja; 6) on piiratud teovõimega; 7) ei ole võimeline piisavalt kuulma, kõnelema või nägema; 8) ei ole võimeline kirjutama; 9) ei oska piisavalt keelt, milles notariaalakt koostatakse.

teaksid, et seadus näeb nägemispuudega osaleja korral ette tunnistaja kaasamise nõude ja tunnistajast loobumise tingimusliku võimaluse, tuleks notaril teha vastav teave kättesaadavaks juba enne tõestamistoimingut toimumist. Ka tuleks notaril selleks, et vältida nägemispuudega inimese solvamist, pakkuda nägemispuudega inimese inimväärikut riivamata selgitusi, miks seadus tõestamistoimingut niiviisi reguleerib. **Arvestades aga, et tõestamiseaduse seletuskiri⁴⁰ ei sisalda kõnealuse nõude põhjendusi, tuleks minu hinnangul Justiitsministeeriumil tõestamiseaduses sätestatu põhjendatust uuesti hinnata ning teha seda koostöös nägemispuudega inimesi esindavate organisatsioonidega.**

31. Tõestamiseadus sätestab § 13 lg 2 lauses 4, et kui notariaalaktis viidatakse kaardile, joonisele või illustratsioonile, tuleb notaril seda pimedale piisavalt kirjeldada. Andmaks teisi ja ehk nägemispuudega, sh pimekurdile, inimesele paremaid võimalusi kaardi, joonise või illustratsiooniga tutvumiseks, võiksid notarid sõltuvalt tõestamistoimingul osalejast ja vajadusest kaardil, joonisel või illustratsioonil oleva kirjeldamiseks kaaluda ka nt kirjeldustõlkijate⁴¹ abi või kombataivate jooniste või makettide kasutamist⁴² või teha seda mõne infotehnoloogilise lahenduse abil. Need muud lahendused on kasutatavad siis, kui notarile on eelnevalt ja piisavalt varakult teada, et üks osalejatest vajab kaardi, joonise või illustratsiooniga tutvumiseks abi. Seepärast tasub inimeselt enne toimingule registreerimist küsida tema erivajaduste kohta.

III Seisukoht

Toodud põhjendustel leian, et liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele ei pruugi olla tagatud piisav juurdepääs notariteenusele.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Indrek Teder

Koopia: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Sotsiaalministeerium
Eesti Puuetega Inimeste Koda
Puuetega inimeste õiguste komitee

⁴⁰ Vt tõestamiseaduse eelnõu nr 500 SE seletuskirja. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee>, [otsetee](http://www.riigikogu.ee/otsetee).

⁴¹ Kirjeldustõlke ja –tõlkijate kohta saab teavet nt MTÜ-lt Kakora. Vt <http://kakora.sarasyt.com/?page=4&lang=est>, aga ka <http://puudetagaoninimene.ee/merepaevadele/merepaevadel-tarvilikku/kirjeldustolge/>.

⁴² Võimalik on enne tõestamistoimingut lasta pilte reljeefselt trükkida nn paisupaberi või spetsiaalse lisatarkvaraga punktirjaprinteri (asuvad Tartu Ülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis) abil. Ka võib paluda nägemispuudega inimeste ühingutelt teavet inimeste kohta, kes oleksid võimelised enne tõestamistoimingut valmistama käsitsi ebatäpseid ja skemaatilisi, kuid kombatavaid jooniseid või kaarte nt pasta abil, millega võib teha reljeefseid jooniseid, või kasutada kile, mille asetamisel kummialusele ja mõne terava asjaga üle tõmbamisel tekib reljeefne joon, või kasutada vaharibasid, mida painutatakse ja venitatakse ja pannakse alusele, kus neid saab katsuda. Kui 3D printerite abil saadav tulemus muutub kasutatavamaks, võib kaaluda makettide loomisel ka nende kasutamist.